

# บทสะท้อนความคิด เรื่องชีวิตชาวนาไทย

ดร. ทิพวัลย์ สີจันทร์



ดร. ทิพวัลย์ สີจันทร์

อาจารย์ ภาควิชาส่งเสริม

และนิเทศศาสตร์เกษตร

คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

**Dr. Thippawal Srijantr**

Lecturer, Dept. of Agricultural Extension and

Communication, Faculty of Agriculture

Kasetsart University,

Kamphaengsaen Campus, Nakhon Pathom

## A reflection on the life of a farmer

The usual image of a Thai rice farmer, the so called 'back bone of Thailand,' is a hard working person who starts back breaking tasks before the sun rises and continues until sun set. Although rice is a major agricultural commodity that generates a vast amount of income for the country, this has not changed the sad state of affairs of the Thai farmers for centuries.

We must go out of the classrooms to see for ourselves the truth that most farmers still lack the knowledge and know-how of the new technologies that should have been used to replace the old ones. They are, therefore, prone to being taken advantage of, and consequently remain the single group of people in the Thai societies who despite being the most hard-working, remain the poorest.



## เกริ่นนำ : เรื่องราวของชาวนาในตำราชั้นประถม

“เกษตรกรแข็งขัน เป็นกระดูกสันหลังของชาติ

ไทยจะเรืองอำนาจ เพราะไทยเป็นชาติดึกสิกรรม”

จำไม่ได้ว่าบทเพลงนี้ใครแต่งและแต่งเมื่อใดแต่รู้แต่ว่าเมื่อยังเป็นเด็กเจ้าได้จดจำข้อความนี้ในห้องเรียน โดยเฉพาะประโยคที่ว่า “เกษตรเป็นกระดูกสันหลังของชาติ” ซึ่งดูเหมือนจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจต่ออาชีพเกษตรกร อีกทั้งเรื่องราวต่างๆ ที่ถ่ายทอดผ่านบทเรียนเด็กชั้นประถมที่สร้างเรื่องให้พ่อพูดให้ลูกฟังว่า เราต้องดีใจที่คนไทยกินข้าวที่เราปลูก

นอกจากนั้นแล้วประโยคที่ว่า “ข้าว” เป็นผลผลิตที่สำคัญของประเทศไทยที่สามารถส่งออกเป็นสินค้า นำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ก็เป็นประโยคที่ได้ยินและได้อ่านมายาวนาน

## เติบโตและเรียนรู้ : ความจริงอยู่ที่หมู่บ้าน

ภาพของชาวนาเริ่มแจ่มชัดขึ้นเมื่อได้มาเรียนในสาขาเกษตร การได้ฝึกงานในแปลงนาทำให้ได้รู้ว่ามันเหนื่อย มันร้อน และต้องอดทนอย่างไร ทำให้ตระหนักถึงวิถีชีวิตชาวนามากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ความรู้และประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยซึ่งมีระบบการเรียนการสอนที่เน้นทฤษฎีภายใต้แนวคิดการพัฒนา “เลียนแบบ” ประเทศทางตะวันตก ที่ให้ความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้สร้างมายาคติให้คนทั่วไปเข้าใจว่าชาวนาไทยเป็นกลุ่มที่



“ด้อยพัฒนา” เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะของความ “จน เจ็บ โง่” และดูเหมือนจะเป็น “ภาระให้แก่สังคม” มากกว่าเป็น “ความภาคภูมิใจ” เช่นที่ได้รับรู้มาในอดีต

โชคดีของชีวิตที่ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวและความจริงมากมายผ่านกิจกรรมหลากหลายที่ไม่เคยมีในตำราเรียน ชาวบ้านกินอยู่อย่างไร ชุมชนหมู่บ้านมีวิถีชีวิตอย่างไร เพราะอะไร ทำไม

คำตอบของคำถามเหล่านี้ไม่มีอยู่ในรั้วของสถาบันการศึกษา จะได้เรียน จะได้รู้ ก็ต่อเมื่อต้องเข้าไปแสวงหา “ความจริง”

ชีวิตของชาวนาภาคเหนือภายใต้ระบบเหมืองฝายไม่เคยเหมือนกับชีวิตชาวนาภาคกลางภายใต้ระบบชลประทานของรัฐ แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับชีวิตชาวนาในเขตน้ำฝนภาคอีสาน บริบทชุมชน ภายใต้ภูมิโนเวศน์ ที่แตกต่างเป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ต้องเข้าใจ ความสัมพันธ์ทางสังคมและศรัทธาของผู้คนเป็นสิ่งที่ต้องตระหนัก สุดท้ายคุณภาพชีวิตของชาวนาไม่ได้อยู่ที่ “ผลผลิตที่เพิ่มขึ้น” ชาวนาไม่ได้เป็นเพียง “หนึ่งในปัจจัยแห่งการผลิต” และข้าวไม่ได้เป็นเพียง “สินค้า” เหมือนดังที่เคยรับรู้ในวิชาเศรษฐศาสตร์

### น้ำตาและรอยยิ้มกับสังคมนานาที่ชาวนาพบเผชิญ

ท่ามกลางมายาภาพและความสลับซับซ้อนของสังคม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วิถีชีวิตของชาวนายังคงเรียบง่ายแม้จะเต็มไปด้วยการต่อสู้ดิ้นรนให้ได้ยู่รอด เรื่องราวและถ้อยคำที่ถ่ายทอดจากวิถีคิดของชาวนาทำให้ได้รับรู้ว่าความทุกข์ยากและการหาทางออกเป็นสิ่งที่ชาวนาต้องเผชิญเป็นประจำจนกลายเป็นความเคยชิน และสังคมนานาสำหรับชาวนาคือปีไหนฝนดีน้ำดีข้าวดี พ่อค้าก็มักกดราคาข้าว ปีไหนฝนแล้งหรือน้ำท่วม ผลผลิตเสียหาย ก็กู้หนี้ยืมสินมาทำกันต่อไป

### สืบค้นอื่นว่าหรือจะเท่าหนึ่งชาวนาพูด

“ทำนาแล้วอยู่ไม่ได้ ทำไม่ถึงทำต่อปะหรือ ก็ไม่รู้จะไปทำอะไร ความรู้ก็มีแค่ ป. 4 เรามันคนโง่ ก็ต้องทำนา”

“ปี 2538 ที่น้ำท่วมหนัก พายเรือไปเอามือจับรวงข้าวที่อยู่ใต้น้ำไป น้ำตามันไหลออกมาเอง ต้องเป็นหนี้ ธ.ก.ส. ใช้กันอีกหลายปีว่าจะหมด แต่ไม่เป็นไร เกิดมาแล้วก็สู้ต่อไป”

“ลำพังแค่พออยู่พอกินก็ไหวอยู่ ทำนานะ แต่ถ้าลูกๆ ต้องเรียนก็ไม่ไหว ต้องกู้เงิน ธ.ก.ส. บ้าง กู้คนในหมู่บ้านบ้าง ถ้าไม่ไหวจริงๆ ก็ตัดที่ขาย เอาเงินมาใช้หนี้บ้าง”

“แต่ก่อนนาที่ทำอยู่นี้เป็นที่ของป่าเอง ตอนนั้นเข้าเขาเสียค่าเช่าเป็นข้าว ได้ 3 ถึง ให้เขา 1 ถึง ก็พอไหว ดีกว่าไม่ได้ทำอะไร”

“ที่ดินแถวนี้เจ้าของเป็นคนกรุงเทพฯ พวกเราก็เช่าที่เขา นานๆ เจ้าของเขาก็มาดูทีหนึ่ง ไม่มีปัญหาอะไร ก็คิดเหมือนกัน คิดจะปรับปรุงทีไปทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชหลายๆ อย่าง เลี้ยงสัตว์ไปด้วย แต่ก็คงไม่ได้หรอก เจ้าของที่เขาคงไม่ยอม”

“ลูกๆ เขาไปทำงานที่อื่นกันหมด ทำนาก็เหนื่อย ไม่ไหวหรอก...รายได้ก็ไม่แน่นอน ไปรับจ้างทำงานโรงงานยังมีเงินประจำ บางทีก็มีพิเศษ ทำง้อทำโอเพิ่ม”

“หลาน 2 คนนี้ แม่มันส่งมาให้ฉันเลี้ยง มันต้องทำงานตลอด ไม่มีเวลาดูลูกได้ อยู่โรงงานทั้งวันทั้งคืน ปีใหม่ที่หนึ่ง สงกรานต์ที่หนึ่ง มันก็กลับมาเยี่ยมทีหนึ่ง”

“ก็ไมรู้เหมือนกัน หมดรุ่นนี้แล้ว ใครจะมาทำนาต่อลูกๆ มันคงไม่เอาหรอก มันไม่เคยทำ เด็กรุ่นหลังนี้ทำนาไม่เป็นแล้ว”

“รายรับ - รายจ่าย หรือ ไม่เคยจดหรอกจะ ได้มาใช้ไป ทำไป กินไป หมุนไปเรื่อยๆ ช่วงไหนไม่พอก็ไปหยิบยืมเอา”

“รู้อยู่ว่าเป็นหนี้ ก็อยากจะหมดหนี้หมดสินกับเขาเหมือนกัน ก็ได้แต่ภาวนาให้ข้าวมันราคาดีกว่านี้เยอะๆ”

“ไม่เคยคิดหรอกต้นทุนเท่าไร เหลือเท่าไร ได้ข้าวมา ก็ขายไป เราไปเอาของเขามา ถึงเวลาก็ไปขายให้เขา เจ้าของโรงสีเขาให้เท่าไรก็เท่านั้น”

“ตั้งแต่ใส่ปุ๋ย (เคมี) ข้าวงามขึ้น ได้ผลผลิตดีขึ้น... ดีกว่าเดิมเยอะเลย แต่ต้นทุนก็เพิ่มขึ้นมากเหมือนกัน ไม่เคยบวกลบคูณหารหรอก ว่าใส่กับไม่ใส่ปุ๋ย อย่างไหนจะเหลือมากกว่ากัน”

“ข้าวที่ปลูกนะ ไม่ได้เก็บไว้กินหรอก ขายหมด ไม่ชอบข้าวมันไม่ถูกปาก กินไม่อร่อย”

“เดี๋ยวนี้ต้องประหยัด เอาข้าวมาผสมกันแล้วหุงกิน ข้าวที่เราปลูกมันแข็ง เอามาผสมกับข้าวหอมที่ซื้อมาก็กินได้ประหยัดไปได้หลายตั้งค์”

ปิดท้ายด้วยคำคมแห่ง (กระดูกลิ้นหลังของ) ชาตินี้

“ทำนาปีมีแต่หนี้กับซัง ทำนาปรังมีแต่ซังกับหนี้”